

Ислом Нури

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам мана шу босқични босиб ўтаётган, даъват қувғиннинг ўртасида муваффақият билан турган ва узоқ-узоқлардан умид юлдузлари элас-элас кўрина бошлаган бир пайтда Исро (тунда сайр қилдириш) ва Меърож (юқорига кўтарилиш) ҳодисаси юз берди.

Бу ҳодиса юз берган вақт хусусида турли қарашлар бор:

1. Бир қавлда Исро Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам пайғамбарлик шарафига муяссар бўлган йиллари юз берган, дейилган. Табарий шу фикрни ихтиёр қилган.
2. Яна бир қавлда пайғамбарликдан беш йил ўтиб юз берган, дейилган. Бу гапни Нававий ва Қуртубийлар қувватлироқ санашган.
3. Яна бир қавлда пайғамбарликнинг 10- йили 27- Ражаб кечасида юз берган, дейилган. Бу аллома Мансурфурийнинг гапи.
4. Яна бир қавлда ҳижратдан ўн олти ой олдин яъни, пайғамбарликнинг 12- йили Рамазонида юз берган, дейилган.
5. Яна бир қавлда ҳижратдан бир йилу икки ой олдин яъни, пайғамбарликнинг 13- йили Муҳаррамида юз берган, дейилган.
6. Яна бир қавлда ҳижратдан бир йил олдин яъни, пайғамбарликнинг 13- йили Рабиул-аввалида юз берган, дейилган.

Хадижа розияллоҳу анҳо пайғамбарликнинг ўнинчи йили Рамазонида вафот этган ва бу пайтда ҳали беш вақт намоз фарз қилинмаган эди. Беш вақт намознинг фарз қилиниши Исро кечасида юз бергани хусусида эса ҳеч қандай ихтилоф йўқ. Демак, шу билан олдинги уч

Ислом Нури

қавл рад этилади. Кейинги уч қавлдан қайси бирини таржеҳ қилишни билмадим. Бироқ, Исро сурасининг оқими ҳодиса жуда кеч юз берганлигига далолат қилади.

Ҳадис олимлари бу воқеани тафсилотлари билан ривоят қилишган. Қуйида уни қисқача айтиб ўтамиз:

Ибнул Қаййим айтади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Жаброил алайҳиссалом билан бирга Масжидул-Ҳаромдан Байтул-Мақдисга Буроқда сайр қилдирилганлар. Сайрга фақат руҳлари эмас, жасадлари ҳам чиққанлиги тўғрироқ. Ўша ерга тушиб, буроқни масжиднинг ҳалқасига боғлаб, пайғамбарларга имом бўлиб намоз ўқидилар.

Кейин у киши шу кечада Байтул-Мақдисдан дунё осмонига олиб чиқиб кетилдилар. Жаброил алайҳиссалом эшикни қоқдилар ва эшик очилди. Бу осмонда инсоният отаси Одам алайҳиссаломни кўриб, салом бердилар. Одам алайҳиссалом Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саломига алик олиб, пайғамбарлигини тан олиб, марҳабо, деб илиқ кутиб олдилар. Аллоҳ таоло у кишига Одам алайҳиссаломнинг ўнг тарафида бахтиёрлар руҳларини, сўл томонида эса бахтиқароларнинг руҳларини кўрсатди.

Кейин у зот иккинчи осмонга олиб чиқилдилар. У ерда Яҳё ибн Закариё ва Исо ибн Марямни кўриб, уларга салом бердилар. Улар саломга алик олишиб, пайғамбарликларини тан олишиб, марҳабо, дея илиқ кутиб олишди.

Кейин у зот учинчи осмонга олиб чиқилдилар. У ерда Юсуф алайҳиссаломни кўриб, салом бердилар. Юсуф алайҳиссалом

Ислом Нури

саломларига алиқ олиб, пайғамбарликларини эътироф этиб, марҳабо, дея илиқ кутиб олдилар.

Кейин у зот тўртинчи осмонга олиб чиқилдилар. У ерда Идрис алайҳиссаломни кўриб, салом бердилар. У киши ҳам пайғамбарликларини тан олиб, марҳабо, дея илиқ кутиб олдилар.

Кейин бешинчи осмонга олиб чиқилдилар. У ерда Ҳорун ибн Имронни кўриб, салом бердилар. У киши ҳам пайғамбарликларини тан олиб, марҳабо, дея илиқ кутиб олдилар.

Кейин олтинчи осмонга олиб чиқилдилар. У ерда Мусо ибн Имронни учратиб, салом бердилар. У киши ҳам пайғамбарликларини тан олиб, марҳабо, дея илиқ кутиб олдилар.

Унинг ёнидан ўтиб кетган пайтларида Мусо алайҳиссалом йиғладилар. «Нима учун йиғлаяпсиз?» дейишганида, «Мендан кейин пайғамбар бўлган боланинг менинг умматимдан кўра кўпроқ уммати жаннатга кираркан, деб йиғлаяпман», деб жавоб бердилар.

Кейин у зот еттинчи осмонга олиб чиқилдилар. У ерда Иброҳим алайҳиссаломни учратиб, салом бердилар. У ҳам пайғамбарликларини тан олиб, марҳабо, дея илиқ кутиб олди.

Кейин у зот Сидратул-мунтаҳога кўтарилдилар. Унинг мевалари Ҳажар кўзаларидек, барглари эса филларнинг қулоқларидек экан. Уни зар капалаклар (парвоналар) ўраб олар, турли-туман ранглар ва нурлар чулғаб олар ва ҳар хил кўринишда товланар, гўзаллигидан Аллоҳнинг махлуқотларидан ҳеч кимса унинг васфини келтиришга қодир бўлмас экан.

Ислом Нури

Ундан кейин эса Ал-Байтул-Маъмурга кўтарилдилар. У шундай бир уйки, ҳар куни унга етмиш минг фаришта киради, сўнг яна қайтиб кирмайди.

Сўнг жаннатга киргизилдилар. Жаннатда инжу-марварид шодалари осилган, тупроқлари мушкдан экан.

У зот яна кўтарилиб, ҳатто (ёзаётган) қаламларнинг қитирлаши эшитиладиган ўрингача етдилар.

Кейин Буюкликда тенги йўқ Жаббор Зотнинг қошига кўтарилиб, қош билан қовоқчалик ёки ундан ҳам яқинроқ жойгача яқин бордилар. Шунда У Зот бандасига Ўзи истаган нарсани ваҳий қилиб, унга эллик маҳал намоз ўқишни фарз айлади.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қайтаётиб, Мусо алайҳиссаломнинг ёнидан ўтаётганларида у киши:

- Раббингиз Сизни нимага буюрди, - деб сўрадилар.

- Эллик маҳал намоз ўқишга, - деб жавоб бердилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам

- Умматингиз бунга тоқат қила олмайди, қайтиб бориб, умматингиз учун енгиллатишини сўранг.

Бу гапни эшитган Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам маслаҳат сўрагандек Жаброил алайҳиссаломга қарадилар. У зот ҳам истасангиз шундай қилишингиз мумкин, дегандек ишора қилдилар.

Шу билан у кишини Жаброил алайҳиссалом яна Жаббор Зотнинг

Ислом Нури

қошига олиб чиқдилар. Бу пайтда У Зот Ўз ўрнида эди. (Баъзи ривоят йўлларида мана шу гап Бухорийга қарашли). Сўнг Аллоҳ ўн маҳалини олиб ташлади. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам тушаётиб, Мусо алайҳиссаломнинг ёнидан ўтдилар ва бўлган гапни айтиб бердилар. У киши, яна қайтиб бориб, енгиллатишини сўранг, дедилар. Шундай қилиб, у зот Мусо алайҳиссалом билан Аллоҳ азза ва жалла ўртасида то У Зот намозларни беш маҳалга туширгунига қадар қатнайвердилар. Шундан кейин ҳам Мусо алайҳиссалом қайтиб бориб, енгиллатишини сўранг, дедилар. Бунга жавобан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Парвардигоримдан уялиб кетдим, бўлди энди рози бўлиб, таслим бўламан», дедилар. Узоқлашган пайтларида жарчининг: «Фарзимни белгиладим, бандаларимга енгиллик қилиб бердим», деган нидоси янгради.

Шундан кейин Ибнул Қаййим Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Улуғ ва Буюк Аллоҳни кўрганлари хусусидаги ихтилофга тўхталиб, шу борадаги Ибн Таймийянинг гапини келтиради. Хулоса шуки, кўз билан кўрганлари ўз исботини топмаган гап. Бу гапни биронта саҳоба айтмаган. Ибн Аббосдан ривоят қилинган “қатъий кўрганлар”, деган гап билан “қалб билан кўрганлар”, деган гап орасида қарама-қаршилик йўқ.

Кейин Аллоҳ таолонинг “Сўнгра яқинлашиб, пастлади”, (Нажм-8) деган ояти хусусида тўхталиб, шундай дейди: Бу оятдаги яқинлашиш Исро қиссасидаги яқинлашиш эмас. Нажм сурасидаги яқинлашиш Жаброил алайҳиссаломнинг яқинлашишидир. Оиша ва Ибн Масъуд розияллоҳу анҳумо шундай дейишган. Оят оқими ҳам шуни кўрсатиб турибди. Исро қиссасидаги яқинлашиш ва пастлашиш эса Улуғ ва Буюк Аллоҳнинг яқинлашиши ва пастлашиши экани аниқ. Нажм сурасидаги маъно унга зид эмас. Аксинча, унда Сидратул-мунтаҳода

Ислом Нури

манзил қурганда уни яна бир бора кўрганлиги айтилган. Бунинг мазмуни шуки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Жаброил алайҳиссаломни икки марта ўз суратида кўрганлар. Бир марта ерда, яна бир марта Сидратул-мунтаҳода. Яна Аллоҳ Билувчироқ.

Баъзи ривоятларда айтилишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кўксиларини ёриш ҳодисаси бу сафар яна бир бора рўй берган. У зот бу сайр чоғида бир неча ишларнинг гувоҳи бўлдилар:

У кишига ароқ ва сут таклиф қилинганда сутни танладилар. Шунда: «Фитратга (асл нарсага) ҳидоятландинг ёки фитратни топдинг, ароқни танлаганингда умматинг адашиб кетарди», дейилди.

Сидратул-мунтаҳонинг остидан оқиб чиқувчи тўрт дарёни кўрдилар. Иккитаси зоҳирий, иккитаси ботиний. Зоҳирийлари Нил ва Фурот дарёлари, ботинийлари эса жаннатдаги икки дарёдир. Нил ва Фурот дарёларини кўрганларининг маъноси шу икки дарёнинг суви жаннатдан келиб чиқади, дегани эмас, балки, у кишининг рисолатлари шу икки дарё атрофидаги унумдор водийлар бағридан жой олади ва уларнинг аҳолиси авлодма-авлод Исломни дунёга олиб чиқиб, тарқатади, деганидир, валлоҳу аълам..

Дўзахга посбонлик қиладиган фариштани кўрдилар. У кулмас, чехрасини очмас экан. Шунингдек жаннат ва дўзахни ҳам кўрдилар.

Етимларнинг молини ноҳақ еюувчиларни кўрдилар. Уларнинг худди туяларникидек лаблари бўлиб, оғизларига муштдек тошлар каби олов бўлаклари отиларкан ва у олов ортларидан чиқиб кетаркан.

Судхўрлик қиладиганларни кўрдилар. Уларнинг улкан қоринлари

Ислом Нури

бўлиб, шу туфайли ўринларидан қимирлай олмас эканлар. Фиръавн аҳли дўзахга рўбарў қилинганларида уларнинг устларидан босиб ўтарканлар.

Зинокорларни кўрдилар. Уларнинг олдиларида ҳам семиз, янги гўшт ва ҳам ориқ, сасиган гўшт тураркан. Улар семиз, янги гўштни қўйиб, ориқ, сасиган гўштни ер эканлар.

Ўз эрларига бошқа эркаклардан (ҳаромдан) орттирган болаларни олиб кирадиган аёлларни сийналаридан осилган ҳолларида кўрдилар.

Бораётган ва қайтаётганларида Маккаликлар карвонини кўрдилар. Уларни қочиб кетган бир туяларига йўллаб қўйдилар. Ўша ерда бир ёпиқ идишдаги уларнинг сувидан ичдилар. Бу пайтда улар ухлашаётган эди. Идишни яна ёпиқ ҳолида қолдирдилар. Мана шу ишлари Исро кечасининг тонгида ўз даъволарининг тўғрилигига далил бўлди.

Ибнул Қаййим айтади: Тонг отгач, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қавмига Улуғ ва Буюк Аллоҳ кўрсатган катта аломатларни сўзлаб бердилар. Шунда уларнинг ёлғончига чиқаришлари, озорлари янада кучайди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан Байтул-Мақдисни тавсифлаб беришни талаб қилишди. Аллоҳ уни кўз олдиларида намоён қилди ва у киши унинг белгиларини унга қараб туриб айтиб бердилар. Улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг биронта ҳам сўзини инкор қила олмадилар. Уларга бориб қайтаётганларида кўрган уларнинг карвонлари ҳақида ҳам гапириб, унинг қачон етиб келишини, карвон бошида қайси туя келаётганигача айтиб бердилар. Карвон худди ўша пайтда келди. Бироқ, бу ҳам уларни ҳидоятдан янада узоқлаштирди, холос. Золимлар кофирликдан бошқа

Ислом Нури

нарсани истамадилар.

Айтишларича, Абу Бакр розияллоху анху шу воқеани одамлар ёлғон деб турган бир пайтда иккиланмай тасдиқлагани учун Сиддиқ деган номни олган экан.

Бу сафарнинг сабаби хусусидаги энг лўнда ва энг буюк ворид бўлган ҳужжат Аллоҳ таолонинг мана бу оятидир. **«...унга оят-мўъжизаларимиздан кўрсатиш учун»** (Исро: 1). Бу Аллоҳ таолонинг пайғамбарлар борасидаги қонуниятидир. У Зот айтади: **«Шундай қилиб Иброҳимга (ўзи учун ҳужжат қилиб олиши) ва аниқ ишонувчилардан бўлиб қолиши учун осмонлар ва Ер малакутларини кўрсатурмиз»** (Анъом: 75). Яна Мусо алайҳиссаломга айтади: **“Биз сенга буюк мўъжизаларимизни кўрсатиш учун (шундай қилдик)”**. Бу кўрсатишдан кўзланган мақсад **“аниқ ишонувчилардан бўлиб қолиши учун”**, деган гапда ўз ифодасини топиб турибди. Пайғамбарларнинг билимлари ояту аломатларни кўришга таянганидан кейин исон ақли билан тасаввур қилиб бўлмайдиган аниқ ишонч, билим ҳосил бўлади. Зеро, эшитиш бошқа, кўз билан кўриш бошқа. Шунинг учун ҳам пайғамбарлар бошқалар кўтара олмайдиган азобу уқубатларни кўтара оладилар. Улар учун дунёнинг ҳамма кучлари чивиннинг қанотичалик ҳам бўлмай қолади.

Бу сафарнинг, сайрнинг жузъий сирлари, ҳикматларининг ўрни бошқа китобларда эсада, бу сайрнинг булоқларидан шундай ҳақиқатлар отилиб чиқиб, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам сийратларига қуйилганки, уларнинг айримларини қисқача бўлса ҳам айтиб ўтмасликнинг иложи йўқ.

Ислом Нури

Исро сурасини ўқиган ўқувчи Исро қиссаси фақат бир оятда ҳикоя қилинган, кейин яҳудларнинг жиноятлари, шармандаликлари хусусида, ундан кейин эса бу Қуръоннинг энг тўғри йўлга бошлаши ҳақида гап кетган, деб ўйлаши, бу икки оят ўртасида боғлиқлик йўқ, деб гумон қилиши мумкин. Аслида эса ундай эмас. Аллоҳ таоло мана шу услуб билан яҳудийлар кўп гуноҳлар қилиб юборганлари туфайли инсониятга етакчилик қилишдан четлаштирилганлари боис Исро ҳодисаси рўй берганига ишора қиляпти. Улар шу қадар кўп гуноҳ қилган эдиларки, етакчи бўлишларига ҳеч қандай асос қолмаганди. Шунинг учун Аллоҳ бу мансабни улардан олиб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга берди ва шу билан Иброҳимий даъватнинг ҳар икки марказини у кишига жам қилди. Маънавий етакчиликнинг бир умматдан бошқа умматга ўтадиган даври етиб келди, тарихи хиёнат у бевафолик, гуноҳу тажовузкорликка тўлган умматдан яхшилигу олийжаноблик сари отилиб борадиган бошқа умматга. Умматки, унинг пайғамбари энг тўғри йўлга бошлайдиган Қуръоннинг ваҳийси билан иш юритади.

Лекин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам одамлар томонидан рад этилиб, Макка тоғларида юрган бир пайтида бу етакчилик қандай қилиб у кишининг умматлари қўлига ўтсин? Бу савол яна бир ҳақиқат юзидаги пардани кўтаради. Яъни, Исломий даъватнинг бир даври тугаб, янги бир даврга ўтиш арафасида турганини кўрсатади. Шунинг учун айрим оятларда мушрикларга нисбатан кескин огоҳлантириш, қаттиқ вайдлар кўринади.

Аллоҳ таоло айтади: **«Биз қачон бирон шаҳарни ҳалок қилишни истасак, унинг боёнларини (Ўзимиз юборган пайғамбарларга итоат этишга) буюриб, улар итоатсизлик қилишгач, у шаҳар (аҳолиси) устига Сўз (азоб тушиши) вожиб — муқаррар бўлур. Бас, биз уни**

Ислом Нури

вайронага айлантирурмиз. Нух (қавмидан) кейин ҳам қанча асрларни (авлодларни) ҳалок қилдик. (Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), Парвардигорингизнинг Ўзи бандаларининг гуноҳларидан етарли хабардор, огоҳдир» (Исро: 16, 17).

Яна шундай оятлар ҳам борки, уларда гўё мусулмонлар бир жойга бориб, жипслашган бирликни ҳосил қилиб бўлгандек, уларга Исломий жамиятнинг негизлари бўлмиш ҳазорат қоидалари, бандлари, асослари баён қилинган. Мана шу нарсада ҳам яқин кунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бир бошпана бўлиши, у ердан туриб, бутун дунёга рисолатни тарқатиш имкони туғилишига ишора бор. Бу муборак сайрнинг яна бир сири мана шунда. Бу сир бизнинг тадқиқотимизга алоқадор бўлгани учун уни айтиб ўтишни лозим топдик.

Мана шу каби ҳикматлардан келиб чиқиб, биз Исро ҳодисаси биринчи ақаба байъатидан сал олдинроқ ёки икки байъат ўртасида бўлган, деган фикрга келдик. Яна Аллоҳ билувчиروқ.

Биринчи Ақаба байъати

Ясриблик олти нафар киши пайғамбарликнинг 11- йили ҳаж мавсумида мусулмон бўлганлари хусусида айтиб ўтгандик. Улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга рисолатни ўз қавмларига етказишларини ваъда қилиб кетишганди.

Шунинг натижаси ўлароқ, кейинги мавсумда яъни, пайғамбарликнинг 12- йили ҳаж мавсумида 621- милодийнинг июлида ўн икки киши келди. Улардан бештаси олдинги йилги мавсумда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан учрашган кишилар эди. Яъни,

Ислом Нури

олдинги йили келганлардан фақат Жобир ибн Абдуллоҳ ибн Риобгина келмаганди. Қолган еттитаси қуйидагилар:

1. Муоз ибн Ҳорис ибн Афро. Бану Нажжордан (Хазраж).
2. Заквон ибн Абдулқайс. Бану Зурайқдан (Хазраж).
3. Убода ибн Сомит. Бану Ғанмдан (Хазраж).
4. Язид ибн Саълаба. Бану Ғанм иттифоқдошларидан (Хазраж).
5. Аббос ибн Убода ибн Назла. Бану Солимдан (Хазраж).
6. Абулҳайсам ибн Тайяҳон. Бану Абдул-ашҳалдан (Авс).
7. Увайм ибн Соида. Бану Амр ибн Авфдан (Авс).

Демак, охирги иккитаси Авсдан, қолганлари ҳаммаси Хазраждан.

Улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан Минодаги Ақаба (тоғ йўли, дара)да учрашдилар ва у кишига аёллар байъатини яъни, Макка фатҳидан илгарироқ Қуръонда нозил бўлган аёллар байъатига ўхшаш байъатни бердилар.

Бухорий Убода ибн Сомитдан ривоят қилишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: «Келинлар, Аллоҳга ҳеч нарсани шерик қилмасликка, ўғирлик, зино, тухмат, бўҳтон қилмасликка, болаларингизни ўлдирмасликка, яхши ишга буюрган пайтимда менга осий бўлмасликка байъат беринлар. Кимки менга берган байъатига вафо қилса, унинг мукофотини Аллоҳнинг Ўзи беради. Кимки унинг қайсидир бандини бузса ва шу дунёда жазосини

Ислом Нури

олса, олган жазоси гуноҳига каффорат бўлади. Кимки қайсидир бандини бузса ва унинг айбини Аллоҳ яширса, унинг иши Аллоҳга ҳавола бўлади. Аллоҳ истаса жазолайди, истаса кечиради». Ровий айтади: Бас, шу нарсаларга байъат бердим. Яна бир нусхада “байъат бердик”, дейилган.

Исломнинг элчиси Мадинада

Байъат бўлиб, мавсум тугагач, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам байъат қилганларга бир одамни қўшиб юбордилар. Бу одам Ясрибдаги биринчи элчи бўлиб, у ердаги мусулмонларга Ислом шариатларини ўргатар, диний таълим берар ва ҳалигача мушриклигида қолганларни Исломга даъват этарди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ишга собиқинлардан – энг аввал мусулмон бўлган Ислом йигитларидан бири – Мусъаб ибн Умайр Абдарий розияллоҳу анҳуни танладилар.

Орзу қилинган муваффақият

Мусъаб ибн Умайр Асъад ибн Зуроранинг уйига тушди. Иккиси биргаликда ясрибликларга Исломни берилиб, жўшқинлик билан тарқата бошладилар. Мусъаб «Мукриъ» (Қуръон ўргатувчи устоз) деб танилди.

Унинг даъват ишида қозонган муваффақиятларнинг энг ажойиби шу бўлдики, бир куни Асъад ибн Зурора у билан бирга Бану Абдил-Ашҳал ва Бану Зафарнинг ҳовлисига бормоқчи бўлди. Иккаласи Бану Зафарнинг бир қўрғонига кириб, Марақ номли бир қудуқнинг олдида ўтиришди. Уларнинг атрофига мусулмон бўлган кишилар тўпланишди. У пайтда ўз қавмларининг хожаси бўлган Саъд ибн Муоз билан Усайд

Ислом Нури

ибн Ҳузайрлар ҳали мушрик ҳолларида эдилар. Уларнинг қудуқ олдида атрофларига одам тўплаб ўтиришганидан хабар топган Саъд Усайдга: «Бизнинг заифларимизни лақиллатиш учун келган анави иккаласининг олдига бориб, тийиб қўй, бизнинг ҳовлимизга келмайдиган қилиб қўй, Асъад ибн Зурора холамнинг ўғли бўлмаганида бу ишни ўзим қилган бўлардим», деди.

Усайд найзасини олиб, улар томонга кетди. Уни кўрган Асъад Мусъабга: «Мана бу одам ўз қавмининг саййиди, сенинг олдинга келяпти», бу одамни мусулмон бўлишини Аллоҳдан сидқидилдан сўра, деди. Мусъаб: «Агар ўтирса, гаплашардим», деди. Усайд келиб, уларнинг устида ўдағайлаб: «Нега келдинглар?! Заифларимизни лақиллатмоқчи бўляпсизларми?! Агар жонларингдан умидларинг бўлса, бу ердан кетинглар», деди. Мусъаб унга: «Ўтириб, гапимизни эшитиб кўрмайсанми, маъқул кўрсанг, қабул қиласан, ёқтирмасанг, биз кетамиз», деди. Усайд: «Тўғри айтасан», деди. Кейин найзасини санчиб қўйиб, ўтирди. Мусъаб унга Исломни тушунтириб, Қуръонни тиловат қилиб берди. Мусъаб айтади: Аллоҳга қасамки, у гапирмасидан олдин унинг юзида Исломни (мусулмон бўлганини) англадик. Унинг юзи ёришиб кетганди. У: «Нақадар гўзал, нақадар чиройли!» деб хитоб қилди. Кейин: «Бу динга кирмоқчи бўлган одам нима қилиши керак?» деб сўради.

Унга: «Ғусл қиласан, кийимларингни поклайсан, кейин калимаи шаҳодатни айтасан, ундан сўнг икки ракаат намоз ўқийсан», дейишди. У туриб, ғусл қилди, кийимини поклади, калимаи шаҳодатни айтди ва икки ракаат намоз ўқиди. Шундан сўнг: «Менинг ортимда шундай бир одам борки, агар у сизларга эргашса, қавмидан биронтаси ҳам қолмасдан ҳаммаси эргашадилар. Ҳозир уни сизларнинг ҳузурингизга йўллайман», деди ва найзасини олиб, Саъднинг олдига қараб кетди.

Ислом Нури

Саъд ўзининг қавми орасида ўтирганди. Усайдни кўриб: «Аллоҳга қасамки, мана бу одам бу ердан чиқиб кетаётган пайтидаги кўринишидан бошқача бўлиб келяпти», деди.

Усайд жамоанинг олдига боргач, Саъд ундан: «Нима қилдинг?», деб сўраган эди, у: «Иккаласи билан гаплашдим, Аллоҳга қасамки, уларда ҳеч қандай ёмон нарсани кўрмадим, уларни қайтарган эдим, айтганингни қиламиз», дейишди, деб жавоб берди, сўнг: «Бану Ҳориса Асъад ибн Зурорани ўлдирмоқчи бўлиб чиқишгани ҳақида ҳам эшитдим, улар Асъад сенинг холаваччанг эканини билишади, шу боис сенинг шарафингни булғашмоқчи», деб қўшиб қўйди. Бу гапдан Саъд ғазабланиб, найзасини олиб, уларнинг олдига чиқиб кетди. Уларни хотиржам ҳолда кўргач, Усайднинг мақсадини, яъни, уни Мусъабларнинг сўзини эшитиши учун атай шундай йўл тутганини англади. Саъд уларни ҳақорат қилиб, сўнг Асъад ибн Зуролага: «Аллоҳга қасамки, эй Абу Умома, агар ўртамизда қариндошчилик бўлмаганида мендан кўрадиганингни кўрардинг, сен бизнинг ичимизга биз ёқтирмайдиган нарсани олиб келдингми?!», деди.

Асъад Мусъабга: «Аллоҳга қасамки, олдинга бир саййид келди, унинг ортида қавми турибди, агар у сенга эргашса, қавмидан биронтаси ҳам қолмасдан ҳаммаси эргашадилар», деб айтиб қўйганди. Шу боис Мусъаб Саъд ибн Муозга: «Биз билан ўтириб, гапимизни эшитиб кўрмайсанми, маъкул кўрсанг, қабул қиласан, ёқтирмасанг, ёқтирмаган нарсангни олдиндан олиб кетамиз», деди. Саъд: «Тўғри айтасан», деди-да, найзасини ерга санчиб ўтирди. Мусъаб унга Исломни тушунтириб, Қуръон тиловат қилиб берди. Мусъаб айтади: Аллоҳга қасамки, у гапирмасидан олдин унинг юзида Исломни (мусулмон бўлганини) кўрдик. Унинг юзи ёришиб кетганди. Кейин: «Бу динга кирмоқчи бўлган одам нима қилиши керак?», деб сўради.

Ислом Нури

Унга: «Ғусл қиласан, кийимларингни поклайсан, кейин калимаи шаҳодатни айтасан, ундан сўнг икки ракаат намоз ўқийсан», дейишди ва у шу ишларнинг ҳаммасини бажарди.

Кейин найзасини олиб, қавмининг олдига кетди. Уни кўрган қавми: «Аллоҳга қасамки, у бошқача кўринишда қайтиб келяпти», дейишди.

Қавмининг олдига бориб:

– Эй Бану Абдул-Ашҳал, мени ўзингиз учун ким деб биласизлар, – деди.

– Сени бизнинг саййидимиз, энг яхши фикрлайдиганимиз, раҳбарликка лойикроғимиз, деб биламиз, – дейишди улар.

– Ундай бўлса, то Аллоҳга ва Пайғамбарига иймон келтиргунларингга қадар сизларнинг эркагу аёлларингиз билан гаплашиш мен учун ҳаром.

Шу куниёқ уларнинг эркагу аёли ҳаммаси мусулмон бўлишди. Фақат биргина Усайрим деган киши анча кеч, Уҳуд жанги кунида Исломга кирди ва ўша куни жанг қилиб, жангда ўлдирилди, Аллоҳга бир марта ҳам сажда қилмади. Ўшанда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оз амал қилиб, кўп ажр олди», деган эдилар.

Мусъаб Асъад ибн Зуроранинг уйида яшаб туриб, одамларни Исломга даъват қилди. Охир-оқибат ансорлар ичида Ислом кириб бормаган биронта хонадон қолмасдан, эркагу аёл ҳаммаси мусулмон бўлишди. Фақат Бану Умайя ибн Зайд, Хотма, Воил хонадонларигина қолди. Уларнинг орасида шоир Қайс ибн Аслат бўлиб, унга итоат этишарди. У уларни ҳижратнинг бешинчи йилигача, то Хандақ жанги пайтигача

Ислом Нури

Исломдан тўхтатиб турди.

Кейинги ҳаж мавсуми, яъни, пайғамбарликдан сўнг ўн учинчи ҳаж мавсуми келишидан олдин Мусъаб ибн Умайр Маккага қайтиб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга муваффақиятлар ҳақидаги суюнчли хабарни етказди ҳамда Ясриб қабилалари билан юз берган воқеаларни, у ердаги неъматларни, куч ва ҳимояни ҳикоя қилиб берди.

Иккинчи Ақаба байъати

Пайғамбарликнинг ўн учинчи йили ҳаж мавсумида – 622 милодийнинг июнида – ясрибликлардан етмишдан ортиқроқ мусулмон қавмдошлари бўлмиш мушриклар билан бирга ҳаж ибодатларини адо этиш учун келдилар. Улар Ясрибдалик пайтларида ҳам, йўлда ҳам ўзаро бир-бирларига, қачонгача Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни Макка тоғларида қувғинга учраб, хавфсираб юришларига тек қараб турамиз, деган гапларни айтишарди.

Маккага келишгач, улар билан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўрталарида махфий алоқалар ўрнатилиб, охир-оқибат ҳар икки томон ташриқ кунларининг ўртасида Ақабадаги дарада, яъни, Минодаги биринчи тош отиш жойи ёнида учрашишга ва бу учрашув атрофдан батамом сир сақланиб, тун қоронғусида бўлиб ўтишига келишилди.

Гапни ансорийларнинг бир етакчисига – Каъб ибн Молик ал-Ансорий розияллоҳу анҳуга қўйиб берайлик. У бизга бутпарастлик билан Ислом ўртасидаги кураш оқимини буриб юборган мана шу тарихий учрашувни тавсифлаб беради:

«Ҳажга бордик. Ташриқ кунларининг ўртасида Ақабада Расулуллоҳ

Ислом Нури

соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан учрашишга ваъдалашдик. Биз билан бирга саййидларимиздан бири Абу Жобир Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ҳаром ҳам бор эди. Аслида биз қилаётган ишимизни ўзимиз билан бирга келган мушриклардан яширгандик. Унга эса бор гапни айтиб: «Эй Абу Жобир, сен саййидларимиздансан, улуғларимиздансан, биз сенинг эртага жаҳаннамга ўтин бўлишингни истамаймиз», дедик. Кейин уни Исломга даъват қилиб, Ақабада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бўладиган ваъдани, учрашувни ҳам айтдик. У мусулмон бўлиб, биз билан бирга Ақабада қатнашди ва 12 раҳбардан бири бўлди».

Каъб сўзида давом этади: «Ўша тун қавмимиз билан бирга ўз қўнимгоҳимизда ухладик. Кечанинг учдан бири ўтганидан кейин қўнимгоҳдан билдирмай чиқиб, оёқ учида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан ваъдалашилган ерга етиб бордик ва Ақабада тўпландик. Биз етмиш уч эркак ва икки аёл эдик. Аёллар Нусайба бинти Каъб – Умму Аммора (Бану Мозин ибн Нажжордан) ва Асмо бинти Амр – Умму Маниъ (Бану Саламадан) эди.

Биз дарада тўпланиб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни кутиб турдик. У киши амакилари Аббос ибн Абдулмуттолиб билан бирга келдилар. Бу пайтда у ҳали ўз қавмининг динида эди. Шунга қарамасдан жиянининг ишида қатнашиб, ишонч ҳосил қилиб кетишни хоҳлабди. Биринчи бўлиб гапирган одам ҳам у бўлди.

Музокаранинг бошланиши ва Аббоснинг масъулиятнинг нақадар улканлигини тушунтириши

Ҳамма тўплангач, диний ва ҳарбий битим тузиш учун музокаралар бошланди. Биринчи бўлиб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва

Ислом Нури

салламнинг амакилари Аббос ибн Абдулмуттолиб сўзлади. У шу битим туфайли улар ўз бўйинларига нақадар катта масъулиятни олаётганларини очиқ-ойдин тушунтириб, шундай деди:

«Эй Хазраж жамоаси (араблар ансорларни хазражлигини ҳам, авслигини ҳам «Хазраж», деб атарди), Муҳаммад бизнинг ичимизда қандай мақомда эканини биласизлар. Биз уни қавмимиздан, қавмимиз ичидаги ўзимизга ўхшаганлардан ҳимоя қилиб келяпмиз. У ўз қавми орасида азиз, ўз диёрида ҳимояга эга. Шундай бўлса-да, у сизларга бориб қўшилишни истаяпти. Агар сизлар бераётган аҳдларингга вафо қилиб, уни муҳолифларидан ҳимоя қила олсангизлар, сизлар айтганча бўла қолсин. Лекин у сизлар билан кетганидан кейин уни ёрдамсиз ташлаб, душманларига бериб юборадиган бўлсангизлар, ҳозирданок бу ишни тўхтатинглар. Чунки у шундоқ ҳам ўз қавми орасида азиз ва ўз диёрида ҳимояга эга».

Каъб айтади: Биз унга: «Айтган гапингни эшитдик. Энди эй Алллоҳнинг пайғамбари, ўзингиз гапиринг, ўзингиз учун ва Парвардигорингиз учун биздан ўзингиз истаган аҳдни олинг», дедик.

Бу жавобда уларнинг шу улкан масъулиятни ва унинг ортида турган хавфу хатарни кўтариш борасида нақадар қатъият, ишонч, иймон ва ихлос билан турганликлари ўз ифодасини топиб турибди.

Шундан сўнг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларининг гапларини айтдилар. Сўнг байъат берилди.

Байъатнинг бандлари

Бу ишнинг тафсилотини Имом Аҳмад Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилади. Жобир розияллоҳу анҳу айтади: Биз: «Ё Расулуллоҳ,

Ислом Нури

сизга қайси ишларга байъат берайлик?», деган эдик, у киши шундай жавоб бердилар: «Фаолликда ҳам, эринчоқлик пайтларида ҳам қулоқ солиб, итоат этишга. Қийинчилик пайтларида ҳам, фаровон кунларда ҳам (бойлигу камбағалликда) инфоқ қилишга. Яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтаришга. Аллоҳ йўлида мустаҳкам туриб, бу йўлда маломатчининг маломатига қулоқ солмасликка. Сизларнинг диёрингизга борганимдан кейин менга ёрдам беришингизга, мени ўз жонларингни, аёл ва фарзандларингни ҳимоя қилгандек ҳимоя қилишларингизга байъат беринглар, шунда сизларга жаннат бўлади».

Ибн Исҳоқ ривоят қилган Каъбнинг ривоятида фақат охирги банд айтилган. Унда шундай дейилади: «Каъб айтди: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам гапирдилар, Қуръон тиловат қилдилар, Аллоҳга даъват этиб, Исломга тарғиб қилдилар. Кейин: «Сизлар билан мени ўз аёлларингиз ва фарзандларингизни ҳимоя қилгандек ҳимоя қилишингизга байъатлашаман», дедилар. Шунда Баро ибн Маърур у кишининг қўлларидан тутиб: «Худди шундай, сизни ҳақ билан (пайғамбар қилиб) юборган Зотга қасамки, албатта сизни ўз жонимиз ва молимизни ҳимоя қилгандек ҳимоя қиламиз. Байъатлашаверинг эй Расулуллоҳ, зеро биз Аллоҳга қасамки, уруш фарзандларимиз, жанг майдонида катта бўлганмиз, бу нарсани ота-боболаримиздан мерос қилиб олганмиз».

Ровий сўзида давом этади: Баро Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга гапириб турган бир пайтда Абулхайсам ибн Тайяхон сўзга аралашиб: «Эй Аллоҳнинг пайғамбари, биз билан айрим одамлар ўртасида бир ришта бор, агар биз бу риштани, яъни, яҳудийлар билан алоқани узсак, сизни Аллоҳ ғолиб қилганидан кейин бизни ташлаб, қавмингизга кетиб қолмайсизми?», деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам табассум қилиб: «Аксинча, қонга-қон, жонга-жон,

Ислом Нури

мен сизларданман, сизлар мандансизлар, ким билан уруш қилсангиз, мен ҳам у билан уруш қиламан, ким билан тинч-тотув яшасангиз, мен ҳам у билан тинч-тотув яшайман», дедилар.

Байъат масъулияти нечоғли улканлигини яна бир бор таъкидлаш

Байъат шартлари атрофидаги сўзлашувлар тугаб, байъатни бошлашга қарор қилинганда, нубувватнинг 11- ва 12- йиллари ҳаж мавсумида Исломни қабул қилган энг биринчи мусулмонлардан икки киши бирин-кетин ўринларидан туриб, қавмга масъулиятнинг нақадар улканлигини яна бир бор таъкидладилар. Токи, қавм нимага байъат бераётганини билиб, кейин байъат берсин. Бу билан улар қавмнинг ўзни фидо қилишга қанчалик тайёр эканликларига ишонч ҳосил қилиб олишни ҳам ўйлашганди.

Ибн Исҳоқ айтади: Энди байъат беришга келишиб туришган эди, Аббос ибн Убода ибн Назла: «Бу кишига нимага байъат бераётганингизни биласизларми?», деб қолди. Одамлар: «Ҳа, биламиз», дейишди. Шунда у: «Сизлар унга қизилу-қорага, барча-барчага қарши уруш қилишга байъат беряпсизлар, агар сизлар молингизга шикаст етиши ва улуғларингизнинг ўлдирилишидан қўрқиб, бу одамни душманларига топшириб юборадиган бўлсангиз, яхшиси ҳозирданок бу ишни тўхтатинглар. Чунки бундай қилиш дунёю охират шармандалигидир. Агар молингизга шикаст етса ҳам, улуғларингиз ўлдирилса ҳам аҳдингизга вафо қила олсангиз, Аллоҳга қасамки, бу иш дунёю охират яхшилигидир», деди.

Одамлар: «Молларимизга шикаст етишию улуғларимизнинг ўлдирилишидан ҳам қўрқмасдан аҳд берамиз. Аҳдимизга вафо қилсак, бунинг эвазига бизга нима тегади, эй Расулуллоҳ?» дейишди.

Ислом Нури

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жаннат», деб жавоб бердилар. «Ундай бўлса, қўлингизни узатинг», дейишди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қўллари унатдилар ва улар байъат беришди.

Жобирнинг ривоятида бундай дейилади: Туриб байъат беришга киришаётган эдик, етмиш кишининг ичида энг ёши бўлган Асъад ибн Зурора у зотнинг қўллари ушлаб олиб: «Эй Ясриб аҳли, бироз шошманглар, биз бу кишини Аллоҳнинг пайғамбари эканликларини билганимиз учун ҳузурларига интилиб келдик, бугун уни бу ердан олиб чиқиб кетиш дегани ҳамма араблардан ажралиш, энг сараларингизнинг ўлдирилиши, сизларга қарши қиличлар қинларидан суғурилиши демакдир, агар шунга сабр қила олсангизлар, унинг қўлини ушланглар ва шу билан Аллоҳнинг ажру савобига сазовор бўлинглар, агар ўзларингиздан кўрқсангизлар, уни ўз ҳолига қўйинглар, шунда Аллоҳнинг олдида борганда узр айтишларингиз осонроқ бўлади», деди.

Байъатнинг ижро этилиши

Байъатнинг бандлари тан олиниб, юқорида айтилган таъкидлашлари ишонч ҳосил қилишлар амалга ошиб бўлгач, қўл бериб байъатлашиш бошланди. Жобир Асъад ибн Зуроранинг гапини ҳикоя қилиб бўлганидан кейин шундай дейди: «Шунда одамлар: «Эй Асъад, ол қўлингизни, Аллоҳга қасамки, биз бу байъатни тарк ҳам қилмаймиз, кечга ҳам сурмаймиз», дейишди».

Ана шунда Асъад қавмнинг шу йўлда ўзини қурбон қилишга қанчалар тайёр эканини билди ва шунга ишонч ҳосил қилди – Мусъаб ибн Умайр билан биргаликда асосий даъватни у қилганди – Шундан сўнг,

Ислом Нури

биринчи бўлиб у байъат берди. Ибн Исҳоқ айтади: Бану Нажжорликларнинг айтишларича Абу Умома Асъад ибн Зурора биринчи бўлиб қўлини узатди. Шундан кейин умумий байъат бошланди. Жобир айтади: Битта-битта бўлиб у кишининг ёнига бордик ва у киши биздан байъат олдилар. Бунинг эвазига бизга жаннат бериладиган бўлди.

Шу воқеада қатнашган икки аёлдан байъат олиш сўз орқали бўлди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳеч қачон бегона аёлнинг қўлини ушламаганлар.

Ўн икки раҳбар

Байъат тугаганидан кейин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўн икки киши раҳбар этиб сайланишини талаб қилдилар. Улар шу байъатнинг бандлари ижро этилишида ўз қавмлари устидан жавобгар бўлдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўзларингиздан менга ўн икки раҳбарни чиқариб берингларки, улар ўз қавмлари устидан жавобгар бўлсинлар», дедилар.

Сайлов дарҳол амалга оширилди. Тўққиз киши Хазраждан, уч киши эса Авсдан сайландилар. Қуйида уларнинг номларини келтирамиз.

Хазраж раҳбарлари:

1. Асъад ибн Зурора ибн Адас
2. Саъд ибн Рабиъ ибн Амр
3. Абдуллоҳ ибн Равоҳа ибн Саълаба

Ислом Нури

4. Рофеъ ибн Молик ибн Ажлон
5. Баро ибн Маърур ибн Сохр
6. Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ҳаром
7. Убода ибн Сомит ибн Қайс
8. Саъд ибн Убода ибн Дулайм
9. Мунзир ибн Амр ибн Хунайс

Авс раҳбарлари:

1. Усайд ибн Ҳузайр ибн Симок
2. Саъд ибн Хайсама ибн Ҳорис
3. Рифоа ибн Абдулмунзир ибн Зубайр

Бу раҳбарлар сайлаб бўлингач, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам улардан масъул раҳбарлар сифатида алоҳида аҳд олиб: «Сизлар қавмингиз устидан худди ҳаворийлар Исо алайҳиссаломга кафил бўлганларидек кафил бўласизлар, мен эса ўз қавмим – яъни мусулмонлар – устидан кафилман», дедилар. Улар: «Хўп бўлади», дейишди.

Битимни фош қилган шайтон

Битим тузилиб, қавм энди тарқалмоқчи бўлиб турганида уни бир шайтон фош қилиб қўйди. Фош қилиш охирги лаҳзаларда рўй берди.

Ислом Нури

Қурайшнинг катталарига бу хабарнинг махфий суратда етиб бориши мумкин эмасди. Шунинг учун улар дарада тўпланиб турганларга қўққисдан бостириб келмадилар. Бу хабарни бир шайтон тарқатди. У бир баландликка чиқиб, ҳамма эшитадиган овоз билан: «Эй халойиқ, сизларга Музаммам (айбланган, мазаммат қилинган мушриклар Муҳаммад-мақталганни аксини қасд қилиб шундай дейишарди) ва у билан бирга диндан қайтганларни кўрсатайми, улар сизлар билан жанг қилиш учун тўпланиб турибдилар», деди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу Ақабанинг Азаб номли ажинаси, эй Аллоҳнинг душмани, ҳозир сенга кўрсатаман» дедилар. Кейин уларга тарқалиб, манзилларига қайтиб кетишга амр этдилар.

Ансорларнинг Қурайшга зарба беришга тайёрликлари

Шайтоннинг жари эшитилган пайтда Аббос ибн Убода ибн Назла: «Сизни ҳақ билан юборган Зотга қасамки, агар истасангиз, эртагаёқ Мино аҳлининг устига қиличларимиз билан бостириб борамиз», деди.

Бунга жавобан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Биз ҳали бундай қилишга буюрилмадик, ўз жойингларга қайтиб кетинглар», дедилар. Улар қайтиб кетишиб, тонг оттирдилар.

Қурайш Ясриб раисларига ҳужжат тақдим этади

Бу хабар Қурайшнинг қулоғига етиб боргач, уларнинг тинчи бузилди. Чунки улар бу байъатнинг оқибати ўз жонлари ва молларига нисбатан нималарга олиб бориши мумкинлигини жуда яхши билардилар. Шунинг учун тонг отиши билан Макка раҳбарларидан тузилган катта бир гуруҳ ясрибликларнинг чодирларига боришиб, шу шартнома хусусидаги ҳужжатларини тақдим қилишиб, бундай дейишди: «Эй

Ислом Нури

Хазраж жамоаси, эшитишимизча, сизлар мана бу одамнинг олдига уни бизнинг орамиздан олиб кетиш ва бизга қарши уруш қилиш учун унга байъат бергани келибсизлар. Аллоҳга қасамки, араб қабилалари орасида биз кўпроқ сизлар билан ўртамизда уруш чиқишини истамаймиз».

Байъат тун қоронғусида махфий тарзда бўлиб ўтгани учун Хазраж мушрикларининг ҳеч нарсадан хабарлари йўқ эди. Шунинг учун улар Аллоҳнинг номига қасамлар ичишиб, ҳеч нарса бўлгани йўқ, ҳеч нарсадан хабаримиз йўқ, дейишди. Улар Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салулнинг олдига ҳам келишган эди, у: «Бекор гап, бундай иш бўлгани йўқ, қавмим менинг буйруғимсиз бундай ишларни қилмайди, агар мен Ясрибда бўлганимда қавмим мен билан маслаҳатлашмай туриб, бундай қилмаган бўларди», деди.

Мусулмонлар эса бир-бирларига қарашиб, индамай тураверишди. Улардан биронтаси бу гапни тасдиқлагани ҳам йўқ, унга эътироз ҳам билдирмади.

Қурайш раҳбарлари мушрикларни тасдиқлашга мажбур бўлишиб, ноумид бўлган ҳолда қайтиб кетишди.

Қурайшнинг хабар тўғрилигини аниқлаши ва байъат берганларнинг ортидан қувиши

Қурайш катталари бу хабарнинг ёлғонлигига ишониб-ишонмай қайтишди. Лекин бу ишни яна ҳам чуқурроқ текширишиб, унинг тўғрилигини, байъат ҳақиқатан бўлиб ўтганини аниқлашди. Бу иш ҳожилар ватанларига қайтиб кетишганидан кейин рўй берди. Отлиқлар ясрибликларни қувиб кетишди. Вақт ўтиб бўлганди. Бироқ улар Саъд ибн Убода билан Мунзир ибн Амрни кўриб қолишиб,

Ислом Нури

ортларидан қувишди. Мунзир уларни доғда қолдириб кетди. Саъдни эса ушлаб олишди. Отининг айили билан икки қўлини бўйнига боғлашиб, уриб, судраб, сочидан тортиб, Маккага олиб боришди. Мутъим ибн Адий билан Ҳорис ибн Ҳарб ибн Умайялар келиб, Саъдни уларнинг қўлларидан қутқариб олишди. Чунки Саъд уларнинг Мадинадан ўтадиган карвонларини ўз ҳимоясига оларди. Ансорлар уни йўқотиб қўйиб, орқага қайтиш ҳақида маслаҳатлашиб турган эдилар, қарасалар, кутилмаганда у кўриниб қолди. Шу билан қавмнинг ҳаммаси Мадинага етиб борди.

Катта Ақаба байъати, деб номланадиган иккинчи Ақаба байъати – мана шу. Бу байъат турли мўминлар ўртасидаги ўзаро муҳаббат, ҳамкорлик, ишонч ва шу йўлдаги шижоат, жасорат ва дўстлик руҳида ўтди. Маккадаги мустаъзаф (ёрмада муҳтож) мўминни ўйлаб, Ясрибдаги мўминнинг ичи ачишарди. Унга зулм қилаётганлардан нафратланарди. Аллоҳ учун ғойбона яхши кўрган шу биродарига нисбатан ич-ичидан яқинлик туйғулари тошиб чиқарди.

Бу туйғулар кунлар ўтиши билан йўқолиб кетадиган ўткинчи туйғулар эмасди. Улар Аллоҳга, Пайғамбарга, Қуръонга бўлган иймон манбаидан тошиб чиққан туйғулар эди.

Иймонки, зулму тажовузкорликнинг ҳар қандай кучи уни эга олмайди.

Иймонки, шабодалари эсан пайтида эътиқод бобида ҳам, амал бобида ҳам кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ажойиботларни юзага келтиради. Мана шу иймон билан мусулмонлар тарих зарварақларига ўхшаши ўтмишда ҳам юз бермаган, келажакда ҳам юз бермайдиган қаҳрамонликларни битдилар.